

U POVODU EUROPSKOGA DANA SJEĆANJA NA ŽRTVE TOTALITARNIH REŽIMA

IMOTSKA KRAJINA U DRUGOME SVJETSKOM RATU I PORAĆU

OZNA: 'BORCI I RUKOVODIOCI SMATRALI SU DA DOLAZE U USTAŠKU KULU' PA SU ZATU POČINILI MNOGE 'NEPRAVILNOSTI'

SPISAK LIKVIDIRANIH NA KOTARU IMOTSKI POSLIJE OSLOBODJENJA

BILIĆ MATE Antuna i majke Mare Ljubičić, rodjen 27.V.1922 godine u Runovićima, kotar Imotski, zemljoradnik, Hrvat, državljanin FNRJ-e, bio oženjen sa Anom Glavotom. Streljan je od jedinica Jug. Armije 1945 godine, kao ustaški jamar.

BUBALO MARIJAN Josipa i majke Šanter Ive, rodjen 5.IV.1919 godine u Donjem Proloscu, kotar Imotski, zemljoradnik, Hrvat, državljanin FNRJ-e. Ubiven kao 1945 godine.

BARIĆ MARIJAN Jakova i majke Barić Ane, rodjen 5.X.1902 godine u Studencima, kotar Imotski, radnik, Hrvat, državljanin FNRJ-e, bio oženjen sa Marijom Udovičić i imao troje djece. Streljan od UDB-e za Dalmaciju 1945 godine kao saradnik bande.

BILIĆ - KOVAČEVIC

Istraživanjem iz 90-ih ustanovljeno je da su 239 Imoćana likvidirale vlasti FNRJ/SFRJ, a 1316 partizani, što znači da su komunisti likvidirali 42 posto svih žrtava. No ta bi brojka mogla biti i veća jer je čak 1 489 žrtava, odnosno 40 posto, iz Imotske krajine ubijeno od strane nepoznatih počinitelja pa su daljnja istraživanja neophodna. Također je važno napomenuti da je čak 1 131 osoba, odnosno 30 posto svih žrtava, ubijena nakon 9. svibnja 1945.

Piše:
mr. sc. BLANKA MATKOVIĆ

Tijekom Drugoga svjetskog rata i u prvim godinama porača stanovništvo svih hrvatskih krajeva bilo je izloženo različitim oblicima nasilja koje je doseglo svoj vrhunac između ljeta 1944. i ljeta 1945., odnosno u razdoblju

kada su se masovni zločini događali diljem zemlje, a brojni hrvatski zarobljenici - vojnici i civili - mučeni i likvidirani na stotinama stratišta od Slovenije do Makedonije. Desetljećima se o ovim događajima tek povremeno i potiho govorilo u nazužem krugu, a bilo kakva znanstvena istraživanja bila su onemogućena. Tijekom toga razdoblja, bivše jugoslavenske vlasti i druge organizacije pripremile su nekoliko popisa ratnih žrtava i to Zemaljska komisija za utvrđivanje

ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača (1946.), Savez udruženja boraca NOR-a - Subnor (1950.) i Savezni zavod za statistiku SFRJ (1964.). Podatci o rezultatima istraživanja iz 1946. i 1950. sačuvani su u hrvatskim arhivima i dostupni javnosti. Različite popise likvidiranih, uhićivanih, proganjanih i osuđenih pripremale su i druge organizacije 'narodnih vlasti' poput Ozne i Udbe Komunističke partije, narodnih odbora i ostale.

Među tim dokumentima nalazi se značajan broj onih koji se odnose na područje grada Imotskoga i čitave Imotske krajine, a većina ih nikada nije objavljena ili na druge načine predstavljena javnosti. Stoga je u pripremi knjiga članova Hrvatske družbe povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“ o Imotskoj krajini u dokumentima Ozne i Udbe u kojoj će na oko tisuću stranica biti objavljeni brojni dokumenti o svim selima Imotske krajine od 1944. do kraja 50-ih godina. Među njima se nalaze razni popisi likvidiranih, nestalih, suđenih, zatočenih, ‘narodnih neprijatelja’, ‘ratnih zločinaca’, iseljenika u prijeratnoj i poslijeratnoj emigraciji, osoba na izdržavanju kazne i osoba kojima je bilo oduzimano državljanstvo.

Partizani ‘ispoljili ne baš njima svojstvenu okrutnost prema zarobljenima’

Prva masovna likvidacija zarobljenih hrvatskih vojnika u posljednjim mjesecima rata u Dalmaciji dogodila se upravo na imotskome prostoru potkraj svibnja 1944. U operativnome izvješću Štaba 3. brigade 20. divizije NOVJ o akciji na Aržano, upućenome 4. lipnja 1944. Štabu 20. divizije, ističe se da su u borbi postignuti ‘postavljeni ciljevi i zadaci su izvršeni u potpunosti’.¹ Dalje se navodi sljedeće:

‘U ovoj je borbi naša brigada ubila preko 200 neprijateljskih vojnika, zarobili 130, od kojih su naknadno svi likvidirani, sem 4 za koje se ustanovilo da nisu ustaše i da mogu ostati u redovima NOVJ. Sve ove koje smo likvidirali, iz njihovog saslušanja doznajemo da su učestvovali u više akcija protiv NOV, a i u poznatoj akciji na Kamešnicu i u svim ispadima pokazali su se kao ‘koljači i najgori palikuće’. Više od njih narod ih je lično poznavao kada su palili i ubijali po Kamešnici i tražili osvetu.’

U knjizi ‘Biokovsko-neretvansko područje u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji’ Miroslav Ujdurović objašnjava da su partizani ‘ispoljili ne baš njima svojstvenu okrutnost prema zarobljenima’, no njihov postupak opravdava upornošću hrvatskih vojnika ‘pri pružanju otpora i oglušivanju na poziv da predu snagama NOP-a, premda su garantirali osobnu sigurnost onima koji nisu činili zločine’.²

Važno je napomenuti i to da se ovaj događaj zbio samo nekoliko mjeseci prije početka vojnih operacija kojima je zauzeta čitava Dalmacija pa su glasine o masovnim likvidacijama hrvatskih vojnika iz promidžbenih razloga bile veoma štetne. Tako se u političko-obavještajnom izvješću Ozne od 12. srpnja 1944. ističe da su ‘mačekovci iz varoši iskoristavali priliku

- povodom slučaja s domobranima na Aržanu - te su stali ukazivati, kako se sada jasno očituje da je partizanstvo jedna velikosrpska igra: ‘Kako netko može da saraduje sa najvećim neprijateljima hrvatskog naroda, onda je dotični suradjivač sam neprijatelj, pošto je vodstvo partizana srpsko, to oni nisu ništa drugo nego velikosrbi’.³

Ovaj događaj očito je imao znatnoga utjecaja na lokalno stanovništvo pa već 13. lipnja 1944. Okružni komitet KP Hrvatske biokovsko-neretvanski izvješće političkoga komesara skupine južno-dalmatinskih partizanskih odreda da kruže glasine ‘reakcije’ da se na Aržanu zajedno bore partizani i četnici, a ‘sve naše koje su zarobili, mučili su, poubijali i bacili u jame’.⁴ Potpisnik dokumenta upozorava da je ‘potrebno odmah na ovo reagirati i narodu dokazati da mi ne ubijamo zarobljenike’.

No ne samo da hrvatski zarobljenici jesu ubijani, nego su tijekom ljeta 1944. lokalni narodnooslobodilački odbori, ogranci Komunističke partije i Ozna pristupili izradi tzv. ‘crnih knjiga’. Dana 25. srpnja 1944. Ozna VIII. korpusa poslala je dopis opunomoćeniku Ozne Komande splitskoga područja u kojem je zahtijeno da težište rada bude usmjereno ‘najviše i uglavnom na sređivanje kartoteke narodnih neprijatelja, špjuna, agenata itd. u oslobođenim i neoslobodenim gradovima i selima, a naročito ovim posljednjim’.⁵ Slični dopisi sačuvani su i za Makarsku. Ondje je 12. srpnja 1944. Kotarski NOO zatražio od Općinskoga NOO-a Makarska da najkasnije do 30. srpnja dostavi ‘knjigu narodnih neprijatelja’ odnosno tzv. ‘Crnu knjigu’.⁶ Sačuvan je i dopis Općinskoga komiteta KPH Gradac kojim se Kotarskom komitetu KP Makarska 17. srpnja dostavlja prijepis ‘Crne knjige’, odnosno popis od 99 osoba koji je zaključen sljedećom napomenom:

‘Treba da nam pošaljete upute, koga sve treba zavađati u ‘Crnu knjigu’, dali sve činovnike koji do danas služe u aparatu N.D.H., te dali i one koji su neko vrijeme služili a sad su u N.O.V., i sve što mi možda do sada nismo u našu knjigu zaveli.’

Kada dobijemo objašnjenje onda ukoliko bude još neko za upisat poslat ćemo vam odmah. Isto tako nas upozorite na eventualne nedostatke i manjkavosti ovoga broja koji smo vam poslali.’⁷

Izvješće Ozne za oblast VIII. korpusa, upućeno 1. kolovoza 1944. Ozni za Hrvatsku, također potvrđuje da priprema ovakvih popisa nije bila ograničena samo na makarsko područje te su oni pisani i drugdje.

Dana 17. kolovoza 1944. Upravni odjel Okružnog NOO-a biokovsko-neretvanskog dostavio je Kotarskom NOO Imotski dopis sljedećega sadržaja:

‘Pošto se u našem arhivu nalaze crne knjige iz vaše tri općine, a pošto prema upustvima one nama nisu potrebne, već ih moraju da imaju vaši gradski, općinski i kotarski NOO-i, dostavljamo ih vama, a sa njima se može poslužiti vrlo dobro pri sastavljanju knjige narodnih neprijatelja, u vezi čega ste dobili opširna upustva. Nastojte što prije ispuniti podatke koji su, pred vas postavljeni, naročito po pitanjima narodnih neprijatelja.’

Zadaća ‘drugova’ bila je pohvatati narodne neprijatelje

Ovakve pripreme bile su tek uvod u obračun s ‘neprijateljima’ koji će uslijediti nakon ulaska partizanskih postrojba u dalmatinske gradove u jesen 1944. U listopadu te godine postrojbe 9. divizije i udarnih bataljuna opkolile su Imotski i zauzele ga 28. listopada. O situaciji u prvim tjednima komunističke vlasti ostalo je sačuvano izvješće Opunomoćstva Ozne biokovsko-neretvanskog područja koje je 22. prosinaca 1944. upućeno Ozni za područje VIII. dalmatinskog korpusa.⁸ U tome dokumentu zabilježeno je da u posljednjim danima pred sam pad grada ‘reakcija HSS-a’ širila ‘svoju propagandu time, što je pričala da će se iskrati Englez’, a ona je osobito bila aktivna na imotskome području. Osim toga, lokalna Ozna nije bila u potpunosti organizirana, a u imotskome kotaru povjerenici su postojali u manje od polovice sela. ‘Bivši R.O.C.⁹ nije ostavio nikakove sređene kartoteke, već je o pojedinim narodnim neprijateljima bilo pisano u raznim izještajima, a Opunomoćstvu nije bilo moguće kroz tako kratko vrijeme urediti kartoteku, tim više što je trebalo najprije provesti organizaciju na terenu. Naš plan rada prilikom oslobođenja bio je utvrđen u glavnim crtama, ali nije mogao biti preciziran obzirom na istaknute manjkavosti, a naročito kad se uzme obzir to da sastanak sa opunomoćenikom nije bio održan, jer se ovaj nalazio u zarobljeništvu sve do oslobođenja. Drugovi iz Opunomoćstva imali su upadati u mesta skupa sa vojskom, pohvatati narodne neprijatelje, pokupiti razne neprijateljske arhive, omogućiti pravilno, preuzimanje bivših ustanova od NOO-a, postaviti kontrolu kretanja, i slično’, navodi se dalje u istome izješću.¹⁰

Osim toga, za razliku od vrgorskoga i makarskoga kotara gdje su ‘osloboditelji’ navodno dočekani s oduševljenjem, u metkovskome kotaru narod je bio ‘malo uplašen uslijed dolaska hercegovačke divizije, jer su među vojnicima poznavali neke bivše četnike iz okolnih sela.

Dopis Opunomoćstvu OZN-e za kotar Šestanovac o Imočanima koji su uhićeni u Zagrebu

Knezović Mate, član Komisije za ratne zločince u Zagrebu

Zagrebu, 15. lipnja 1945.

OPUNOMOĆNIŠTVU O.Z.N.-e
za kotar Šestanovac

u

Š E S T A N O V C U

Izvješćujem da sam na temelju popisa lica O.Z.N.-e u Imotskome, uhapsio slijedeća

ica:

Red. nr.	Prezime i ime, očeve ime	Godina rođenja	Rodno mjesto	Nalazi se u logoru	Karakteristike
1.	Čorić Luka pok. Tome	1884.	Lovreć	Kanal	Ustaša, emigrant, zlikovac
2.	Olujić - Čorić Stjepan pok. Jure	1898.	Lovreć	Nova Ves	Ustaški nadporučnik, emigrant, zlikovac
3.	Domić Silvester pok. Jure	1915.	Lovreć	Kanal	Gimnazijalac, ustaša, posjeduje židovsku radnju
4.	Šojić Josip-Bepo		Imotski	Maksimir	Geštаповач, pobegao sa Njemicima
5.	Šojić dr. Bogašin		Imotski	Maksimir	Ustaša, šef policije, zlikovac
6.	Buljan Ivan pok. Marka		Vinjani, Imotski	Kanal	Ustaša, trgovac u Zagrebu sa židovom materijom
7.	Uđiljak Marijan Ivanov	1910.	Studenci	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju „Lutka“, kod njega nadjeno oko 1 kg. zlata
8.	Cikojević Ivan pok. Bože	1891.	Studenci	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
9.	Uđiljak Ivan pok. Koste	1912.	Studenci	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju „Lutka“
10.	Kegalj Stipe pok. Petra	1907.	Cista	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
11.	Kasum Mate Jozin	1904.	Lovreć	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
12.	Kasum Ivan Jozin	1902.	Lovreć	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
13.	Kasum Srećko Petrov	1905.	Lovreć	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
14.	Milinović Ivan Stipin	1900.	Lovreć	Kanal	Ustaša, imao židovsku gostionu
15.	Babetić Ivan pok. Marijana	1905.	Lovreć	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju - gostionu
16.	Petričević Miško Antin		Lovreć	Kanal	Ustaša, emigrant, imao židovsku radnju
17.	Zaja Andrija pok. Stipe		Aržano	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju
18.	Culić Paško pok.	1900.	Biorine	Kanal	Ustaša, imao tri židovske

	Luke			radnje
19.	Bul... Marijanova		Kanal	Ustaškinja, mrtvog partizana tukla kamenjem
20.	Vilenica Ante Ivanov	Imotski	Kanal	Ustaša, imao židovsku radnju - kožarsku, prije bio svećenik
21.	Mršić Petar Markov	1913.	Glavina	Agent, pljačkaš, razbojnik
22.	Zaradić Marijan Antin	1905.	Lovreć	Maksimir
23.	Milić Toma pok. Ante	1901.	Zagvozd	Maksimir
24.	Petričević Ante Antin		Lovreć	Maksimir
25.	Roščić Nikola	1897.	Grabovac	Maksimir
26.	Bekavac Mate Matin		Lovreć	Petrinjska 18 soba 7
27.	Petričević Kata žena Marijanova		Lovreć	Gjorgjićeva br. 2, soba 8
28.	Roščić Marko Dujmov	1911.	Grabovac	Gjorgjićeva br. 2, soba 15
29.	Raos Ante pok. Mate	1907.	Medovadolac	Gjorgjićeva br. 2
30.	Tripalo Ljubo		Imotski	Ustaša, emigrant, geštапovac, imao židovsku radnju
31.	Domjan Jelka rođ. Kalafato		Imotski	Ustaška logorica bila u Imotskom
32.	Čikeš Milan		Šestanovac	Ustaški tajni agent
33.	Dr. Lujo Domnjan		Imotski	Petrinjska Liječnik. Zakleti ustaša. Pobjegao iz Imotskoga.

Druži Jure, to su lica koja sam pronašao i u aps... to ti šaljem taj izvještaj pa javi mi po Grgi Akrapu što da radim sa tim banditima. Ja ču ostati u Zagrebu čitavo vrijeme kod Ozne za grad Zagreb u koliko ... još ove druge uhitim ... te obavjestiti. Uz drugarski pozdrav

S.F. - S.N.

M. Knezović [v.r.]²

Izvornik, strojopis
Državni arhiv u Splitu, f. 409, SUP za Dalmaciju

¹ Stranica oštećena. Nečitko.

² Tekst je nadopisan rukopisom i djelomično nečitak.

Na imotskome području „ustaški simpatizeri i reakcioneri, koji su očekivali dolazak Engleza“, razočarali su se u očekivanju i povukli sami u sebe. „Nastalo je nepovjerenje prema svakome, a to se osobito opazilo nakon što je uslijedilo hapšenje narodnih neprijatelja“, ističe se u tom izvješću.¹¹ Zbog nesređenih kartoteka na imotskome i metkovskome području događale su se brojne „nepravilnosti“, pa se tako navodi sljedeće:

Kad su članovi Opunomoćstva došli u ta mjesta, zatvori su bili natrpani sa zatvorenicima. Naime hapšenja nisu vršena samo po nalogima Opunomoćstva, već su hapsile Komande Mjesta, NOO-i, pojedinci, što u prvi mah Opunomoćstvo nije uspjelo spriječiti. Članovi

su se tako uglavnom pozabavili rješavanjem odnosno račišćavanjem zatvora, jer je među uhapšenicima bilo dosta, koje je trebalo odmah pustit. Zabavljeni ovakovim poslovima, ostale važne stvari rješavane su na dohvrat, bez sistemskega plana. Ipak, nije učinjen neki propust koji bi za sobom povukao veće posljedice. Svi narodni neprijatelji za koje se znalo da se nalaze u mjestima uhvaćeni su, osim onih koji su prije pobegli i dobro se krili. Pokupljene su neprijateljske arhive gdje su se pronašle... Postupak vojske na našem sektoru prilikom oslobođenja bio je pravilan na svim kotarevima, osim na kotaru Imotski. Na ovom kotaru jedinice III. i IV. brigade prilikom upada učinile su niz nepravilnosti, a to sve zato što su borci

kao i rukovodioći smatrali da dolaze u „ustašku kulu“, gdje ne postoji naših simpatizeri a niti narodne vlasti. Bilo je čak takovih slučajeva, gdje su komesari kao i intendanti Brigada izdavali nalog da zamjenik komandanta Mjesta napusti grad, a isto tako htjeli su uhapsiti člana O. K. koji im je ukazivao na njihove greške i suprostavio se njihovim odlukama. Sve ovo je izazvalo slab utisak kod masa u gradu Imotskom. Tako su i Metkoviću neki vojnici išli po kućama i od civila na svoju ruku uzimali razne predmete, kao satove, cipele itd. Zbog ovakog postupka nastalo je negodovanje kod naroda, ali je to bilo spriječeno. Na Makarskom i Vrgorskom kotaru nije bilo nepravilnosti koje bi upadale u oči.¹²

Mase manje odane NOP-u u Imotskome

Osim toga, 'odmah se pristupilo mobilizaciji za NOV, u čemu je učinjen jedan velik propust s tim, što su sela odmah mobilisana dok se nije tako aktivno pristupilo mobilizaciji građanstva i činovništva, što je na imotskom kotaru prouzrokovalo neraspoloženje seoskih masa i u mnogome prouzrokovalo deserterstvo ili ne prijavljivanje u NOV'. Stoga su se među narodom imotskoga kotara čula negodovanja i primjedbe na račun Mobilne komisije: 'Govorili su da se i bolesni ljudi šalju u vojsku, bez pregleda, da se šalju i stariji tako da se uopće ne vraća nitko tko se prijavi'. Slične reakcije izazvalo je izdvajanje hrane za NOV, 'čiji je teret uslijed iscrpljenosti kotara Vrgorac i Makarska spao uglavnom na Kotar Imotski i Metković, gdje su mase manje svijesne i odane NOP'. Zabilježeno je da u imotskome kotaru 'još dobar dio masa nasjeda neprijateljskoj propagandi', a na tom području krio se i veći broj desertera i onih koji su nisu htjeli odazvati mobilizaciji. Već dio svećenstva bio je 'neprijateljski raspoložen' prema NOP, naročito na imotskome području, gdje se osjećalo 'življe kretanje'.¹³

Kažnjavanje narodnih neprijatelja odjeknulo je dobro u onom dijelu naroda, koji je čvrsto stajao uz NOP. Na kotaru Imotski i Metković osjeća se pomirljivost prema narodnim neprijateljima, a to je radi toga što se ovi narodni neprijatelji nijesu svojim radom dovoljno izdvajali od okoline, te prema tome ni dovoljno uočeni od masa, kao što je to slučaj na makarskome i vrgorskome kotaru. Naime, dobar dio masa na imotskome i jedan dio na metkovskome kotaru ustaški raspoložen, nije gledao u ovima narodne neprijatelje, i kao takve ih nije osuđivao... Sa Širokog Brijega prebacili su se ustaše jamari na područje Imotskoga i otpočeli živjeti gerilsko-razbojničkim životom. Oni su se povezali s ustaškim obiteljima i onim banditima koji su se od prije krili, te se pojavljuju na mjestima gdje nema naše vojske. Čine razna nasilja i zvjerstva. U selu Podbablju ubili su nekoliko rodoljuba, a bili su vršili napad na Općinski NOO Lovreć. Nastoje sprječiti mobilizaciju za NOV, u čemu su prilično uspjeli. Širu parole da će se povratiti Nijemci, što im nijihovi simpatizeri vjeruju. Ostali dio naroda osuđuje njihova razbojstva. Iz redova desertera ovi banditi popunjavaju svoje redove. Ne jačaju se iz razloga, što se stalno progone po našoj vojsci uz suradnju NOO-a. Do sada je bilo dobrog uspjeha u njihovom hrvatanju. Uhvaćeno je nekoliko rukovodioca i oko 40 bandita, osim toga preko 150 desertera koji su se krili oko kuća... Rad reakcionera poslije oslobođenja

nije se mogao zapaziti, jer je reakcija uglavnom dotučena. Neki dužnosnici s imotskoga i metkovskoga kotara utekli su, a ostali su uhvaćeni i osuđeni, među njima Bariša Sicilijani iz Imotskoga. Sveti Pelicarić otklonjen je iz Imotskoga, a profesor Radobolja nikako ne djeluje politički. Sve to je učinilo da se reakcija uglavnom pasivizirala i povukla s političke pozornice. Simpatizeri reakcije začuhurili su se, ne djeluju, samo se ponegdje čuju glasine da će doći Englezi i da će biti drukičije... Sigurno je da postoje pojedinci koji se bave obavještavanjem neprijatelja. To je naročito slučaj na imotskom sektoru, gdje ustaške obitelji održavaju veze sa 'zelenokadrovcima' i neprijateljskom vojskom u Širokom Brijegu', navodi se dalje u izvješću.¹⁴

Na jasenovačkome popisu

U međuvremenu su postrojbe KNOJ-a uspješno izvršile sve zadaće na kotarevima Makarska, Vrgorac i Metković pa se težište njihova

Najveći broj hrvatskih vojnika iz Imotskoga ubijen je na Kržnome putu ili u zarobljeničkim logorima. Samo 24 posto hrvatskih vojnika iz Imotske krajine poginulo je u oružanim sukobima. Od ukupno 1 555 žrtava komunizma, svega 209 osoba stradalo je u borbi, a ostali su jednostavno likvidirani

rada prebacilo na imotsko područje. 'Uspjeh je bio dobar', no 'kako je naš sektor velik, a bataljon nije popunjen, to nije u stanju da udovolji svim potrebama i uspješno radi na likvidiranju bandita', zaključuje se u ovom dokumentu.¹⁵ Zbog velikoga broja uhićenih u svim četirima kotarevima, nepotpunim podatcima te pomirljivosti i neprokazivanju od strane naroda, svi članovi Opunomoćstva posvetili su se terenskom radu zbog čega reorganizacija Opunomoćstva Ozne još nije bila u potpunosti izvršena. Opunomoćstvo je preuzealo bivše sudske zatvore u Makarskoj, Vrgorcu i Imotskom, jer nije bilo, 'povoljnijih' zgrada, a osiguravale su ih postroj-

be KNOJ-a. Dalje se ističe da su 'zatvori dobri, osobito onaj u Imotskom. U početku zatvorenici su se zadržavali u svim zatvorima, gdje su vršena preslušanja i kupljeni podatci. Zatim smo nastojali centralizovati zatvor i to u Imotskom. Tako su zatvorenici iz Makarske i Vrgorca prebačeni u Imotski, dok su u Metkoviću ostali i dalje. Kad je nastupila opasnost da bi se Nijemci mogli prebaciti u Imotski, zatvorenici su prebačeni nazad u Makarsku. Tada, su dovedeni u Makarsku i oni iz Metkovića. Sada smo opet centralizovali zatvor u Imotskom... Postupak sa zatvorenicima je dobar. Prima se hrana koju donosi njihova obitelj, ali se ista predaje na pregled. Pazi se na red i čistoću, što nije moguće u potpunosti provesti.'¹⁶

Osim zatvora u Imotskom, veći broj Imočana zatvoren je u logorima u Makarskoj i Pločama, o čemu svjedoče dokumenti koje objavljujemo u ovoj knjizi. U splitskome logoru Gripe evidentirano je svega sedam Imočana. Čitav dokument pronađen je u Državnom arhivu u Splitu i objavljen je u knjizi 'Split i srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944.-1962.)', Zarobljenički logori i likvidacije' (Zagreb - Trilj, 2017.). Potrebno je naglasiti da se vjerojatno radi o nepotpunome dokumentu koji je nastao krajem 1944. godine, pa se na temelju njega ne može sa sigurnošću reći koliko je doista Imočana bilo zatvoreno u Splitu. U dopisu što ga je 15. lipnja 1945. Opunomoćstvu Ozne za kotar Šestanovac¹⁷ uputio Mate Knezović, član Komisije za ratne zločine u Zagrebu, navedeno je da su u Zagrebu uhićene 33 osobe s imotskoga područja koje su zatvorene u logore Kanal i Maksimir te zatvore u Novoj Vesi, Petrinjskoj i Đordićevu ulici (vidi dokument u prilogu).

Usapoređujući podatke objavljene u knjizi Nedjeljka Kujundžića 'Imotska krajina u Narodnooslobodilačkoj borbi 1941.-1945.' s onima koje je tijekom 90-ih prikupila saborska Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, a koji su 2000. godine objavljeni u knjizi Gordane Turić 'U temelju kamen', primjetna su značajna odstupanja. Popisi žrtava Imotske krajine u Kujundžićevu knjizi očito nisu uključivali 'narodne neprijatelje', dakle poginule pripadnike Hrvatskih oružanih snaga i civilne ubijene od strane komunista. Tako Kujundžić navodi 481 pripadnika NOV-e (od ukupno oko 4 000) i 505 civila iz Imotske krajine koji su poginuli tijekom Drugoga svjetskog rata, što daje ukupnu brojku od 986. Među njima se nalazi i Jovan Ivanišević Petrov rođen 1917. u Imotskome, španjolski borac koji je uhićen i strijeljan u Zaprešiću. Isti se nalazi na popisu jasenovačkih žrtava Spomen-područja Jasenovac s pogrešnom godinom rođenja (1916.). Osim njega, na jase-

novačkome popisu JUSP Jasenovac nalazi se i Imoćanin Marijan Antić Josipov rođen 1910. o čijemu navodnome stradanju u Jasenovcu Ku-jundžić nije znao ništa pa se tako Antićevi ime u Kujundžićevoj knjizi čiji su izdavači bili Općinski odbor Subnora i SIZ za kulturu, fizičku kulturu i njegovanje revolucionarnih tradicija iz 1981. godine uopće ne navodi.

Istraživanjem saborske komisije tijekom 90-ih utvrđeno je 3 670 poginulih na imotskome području, a od toga broj čak 53.5 posto bili su pripadnici Hrvatskih oružanih snaga. Ukupan broj poginulih civila znatno je veći – 839. Prema tome istraživanju, ukupan broj poginulih partizana iz Imotskoga bio je 414, dakle 67 manje od Kujundžićeve brojke.

Važno je istaknuti da je istraživanjem iz 90-ih ustanovljen veći broj podataka koji otkrivaju utjecaj komunističke represije i zločina na demografske značajke Imotske krajine u ratnome i poratnom razdoblju. Prema ovim podatcima, 239 Imoćana likvidirale su vlasti FNRJ/SFRJ, a 1316 partizani, što znači da su komunisti likvidirali 42 posto svih žrtava. No ta bi brojka mogla biti i veća jer je čak 1 489 žrtava, odnosno 40 posto, iz Imotske krajine ubijeno od strane nepoznatih počinitelja pa su daljnja istraživanja neophodna. Također je važno napomenuti kako je čak 1 131 osoba, odnosno 30 posto svih žrtava, ubijena nakon 9. svibnja 1945., uključujući 847 onih, dakle 55 posto svih žrtava komunizma u Imotskoj krajini, za koje su ustanovilo da su ih likvidirali komunisti.

Najveći broj pripadnika Hrvatskih oružanih snaga ubijen je na Križnome putu ili u zarobljeničkim logorima. Samo 24 posto hrvatskih vojnika iz Imotske krajine poginulo je u oružanim sukobima.¹⁸ Od ukupno 1 555 žrtava komunizma, svega 209 osoba stradalio je u borbi, a ostali su jednostavno likvidirani. Jugoslavenske su vlasti također odgovorne za smrt 28 posto civilnih žrtava, odnosno ukupno 233 u usporedbi s 141 koje su ubili četnici, 115 stradalih od strane njemačkih vojnika te 43 koje su likvidirali Talijani. Ove brojke otkrivaju stvarne razmjere komunističke represije u Imotskoj krajini uz napomenu da ostaje nepoznato tko je odgovoran za smrt 257 civila.

Na žalost, ostali dostupni izvori, posebice dokumenti Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (ZKRZ), nepotpuni su, a podatci za pojedina naselja nedostaju. Ipak, može se reći da su u prvim poratnim godinama jugoslavenske vlasti uspjeli ustanoviti manji broj žrtava od onoga koji navode Kujundžić i Turić. Prema podatcima ZKRZ, u Drugome svjetskom ratu poginulo je 214 ljudi iz Imotske krajine. 86 osoba ubili su Nijemci, 70 Talijani, 37 ustaše, a 31 osobu četnici.¹⁹

POMOZIMO TISKANJE KNJIGE

Gradonačelnik Imotskoga odbio pomoći tiskanje knjige

Knjiga će izazvati neviđene reakcije u Imotskoj krajini – po prvi put otkrivaju se sudbine mnogih Imoćana koje su pobili jugoslavenski okupatori

Prestavljanje knjige radnoga naslova 'Imotska krajina u dokumentima Ozne i Udbe (1944.-1957.), Likvidacije i progoni' održat će se 11. listopada 2017. u Kinu Mediteran u Imotskome u 19 sati, a tjedan dana kasnije u Zagrebu. Pripeđivačica knjige je mr. sc. Blanka Matković, a izdavač Hrvatska družba povjesničara 'Dr. Rudolf Horvat' iz Zagreb. Spomenuta udruga financira se isključivo vlastitim sredstvima i uz pomoć privatnih donatora, a u gotovo 10 godina postojanja nikada nije dobila potporu državnih institucija. Za potrebe tiskanja knjige o Imotskoj krajini upućena je zamolba Gradu Imotskome, svim općinama na području Imotske krajine, Imotskome dekanatu, Splitsko-dalmatinskoj županiji, Gradu Splitu i Splitsko-makarskoj nadbiskupiji. Gradonačelnik Imotskoga Ivan Budalić odbio je pomoći tiskanje ove knjige, imotski gvardijan odlučio je poduprijeti naš rad, a s ostalih navedenih adresa odgovora za sada nema. S obzirom na veliki obujam knjige, očekivani troškovi za predviđenu nakladu od 500 primjeraka bit će izuzetno veliki. Hrvatska družba povjesničara 'Dr. Rudolf Horvat' moli sve one koji mogu pomoći tiskanje ove knjige, kao i budućih izdanja ove udruge, da uplate donacije na žiroračun udruge:

IBAN: HR75 2340 0091 1108 7391 9.

Za uplate iz inozemstva potreban je i SWIFT: PBZGHR2X.

Za primatelja naznačite: Hrvatska družba povjesničara 'Dr. Rudolf Horvat', Krsišće 25, 10000 Zagreb.

Također molimo sve one koji žele kupiti ovu knjigu da nam se javi putem emaila info@croatiarediviva.com rade prebilježbe. Redovna cijena knjige bit će 300 kuna, a prebilježbom i na promociji knjiga će se moći kupiti po cijeni od 200 kuna.

Pozivamo sve Imoćane da u što većemu broju nazoče promocijama u Imotskome i Zagrebu jer knjiga je pisana za njih i njihove obitelji.

Ujdurović navodi kako su nakon zauzimanja bikovsko-neretvanskoga područja 'hapšeni reakcionarni i protivnarodni elementi koji su služili okupatoru i ustaškim vlastima' iako su 'najteži zločinci pobegli za njemačkom i ustaškom vojskom'. Prema njegovim podatcima, do 20. studenoga u makarskome je kotaru uhićeno 30, u vrgorskome 40, u metkovskome 70, a u imotskome kotaru 76 ljudi koje su ispitivali i sudili im vojni sudovi. Do toga je nadnevka na smrt osuđeno i strijeljano 18 osoba u makarskome kotaru, 17 u vrgorskome, 16 u imotskome i navodno niti jedna osoba na području Metkovića.²⁰ S obzirom na to da je riječ o podatcima koji se odnose na prva četiri tjedna nove vlasti, oni ni u kom slučaju ne otkrivaju prave razmjere komunističke represije, niti uključuju detalje o osobama

kojima uopće nije suđeno i koje su likvidirane bez ikakve istrage.

Da nas nose vlastite noge

Prema podatcima iz dokumenta Udbe od 3. svibnja 1948. (vidi Dokument 118), između 28. listopada 1944. i 3. svibnja 1948. na području Imotske krajine likvidirano je 67 osoba u dobi između 18 i 71 godinu, uključujući šest žena. Dio likvidiranih osoba bili su pripadnici križarskih organizacija, odnosno škripara ili kamišara, kako su ih 'narodne vlasti' nazivale. Te su skupine uglavnom likvidirane potkraj 40-ih godina. U ovoj knjizi objavljujemo veći broj dokumenata s popisima pripadnika pojedinih kamišarskih skupina, kao i optužnicu protiv poznatoga

S P I S A K:

Lica iz Runovića streljanih i likvidiranih.

1/Ljubičić Ivan Petrov
2/Puljiz Ivan Marijanov
3/Ždero Jure pok.Ivana
4/Bilić Mate Antim
5/Bitanga Stjepan Matin
6/Glavota Iva žena Ivana
7/Glavota Ivan Matin
8/Jukić Marijan pok.Josipa
9/Jakić Petar Antim
10/Jakić Ivan Antim
11/Jakić Ivan Marijanov
12/Jukić Ivan Simunov
13/Jakić Stjepan Matin
14/Jukić Pasko pok.Joze
15/Kundid Ivan pok.Mije
16/Lubina Ivan pok.Marijana "Barišić"
17/Jukić Nedjeljko pok.Marka

imotskog križara Nedjeljka Piplice i njegovih suradnika iz 1952. godine.

Cilj ove knjige nije prezentirani arhivsko gradivo koje bi svim imotskim obiteljima omogućilo da pronađu odgovore o svojima najmilijima jer to zbog obilja dokumenata jednostavno nije moguće. Umjesto toga u ovoj

su knjizi predstavljeni najvažniji i najrepresentativniji dokumenti u kojima je sačuvano obilje podataka o likvidiranim, nestalim, suđenim i proganjanima Imoćanima, kao i onima koji su spas potražili u iseljeništvu. Zato ona predstavlja značajan prinos istraživanju suvremene povijesti Imotske krajine, a brojni

dokumenti, objavljeni u ovoj knjizi, po prvi put otkrivaju stvarnu sudbinu mnogih Imoćana koji su do objavljivanja ove zbirke bili tek 'nestali na Križnom putu'. Stoga se nadamo da će ova knjiga pomoći naročito obiteljima stradalnika kojima preko 70 godina nije bilo dopušteno znati istinu o svojim bližnjima iako je ta istina bila zapisana nadohvat ruke – u lokalnoj Ozni i Udbi.

Osim toga, ova će knjiga znatno olakšati buduća istraživanja novije povijesti Imotske krajine. U posljednjih jedanest godina našega svakodnevnog istraživačkog rada mnogo puta čuli smo da povijest treba ostaviti povjesničarima, ali i povijesti te se konačno okrenuti budućnosti. Naš je stav da povijest pripada narodu o čijoj borbi, patnji, stradanju, uspjesima, neuspjescima, radostima - velikim i malima, trenutcima koji izazivaju ponos i divljenje, a naročito njihovima voljenima, ta povijesti svjedoči i progovara. Zato svoje radove dajemo hrvatskome narodu na čitanje i razmišljanje s našom glavnom porukom: Otac domovine dr. Ante Starčević istaknuo je da 'koga nose tude noge, neka se ne čudi ako padne'. Samo onaj kojega uvijek nose vlastite noge, koji promišlja, uči i ne zaboravlja svoju povijest, u svim okolnostima može doista ostati - Čovjek.

- 1 Muzej Cetinske krajine, Sekundarna dokumentacija. U ovoj akciji sudjelovao je 1. bataljun Mosorskog odreda.
- 2 Miroslav UJDUROVIĆ, Biokovsko-neretvansko područje u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji, Split, 1983., str. 274
- 3 Hrvatski državni arhiv (HDA), f. 1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.41.01.
- 4 HDA, f. 1905, Štab IV. Operativne zone, kut. 34, NOV-40/5703.
- 5 Državni arhiv u Splitu (DAS), f. 431, Opunomoćstvo OZN-e pri Komandi splitskog područja, kut. 47.
- 6 DAS, f. 25, Kotarski NOO Makarska, kut. 51, NOO-51/1017.
- 7 DAS, f. 449, Kotarski komitet KPH Makarska, kut. 31, KP-31/984.
- 8 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 9 Rajonski obavještajni centar.
- 10 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 11 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 12 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 13 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 14 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 15 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 16 HDA, f.1491, OZN-a za Hrvatsku, kut. 41, 11.42.1.
- 17 Tadašnji opunomoćenik Ozne za Kotar Šestanovac bio je Jure Bilić, istaknuti komunist i sudionik Španjolskoga građanskog rata. Na toj funkciji naslijedio ga je pripadnik Udbe Jandre Petrović.
- 18 G. TURIĆ, U temelju kamen, str. 636.
- 19 HDA, f. 306, ZKRZ, kut. 33, 2624/45, 2.1, Kotar Imotski.
- 20 M. UJDUROVIĆ, Biokovsko-neretvansko područje u narodnooslobodilačkoj borbi, str. 313.

